

PAZÚRIKOVÁ ČEPEL Z DEDINKY, OKR. NOVÉ ZÁMKY

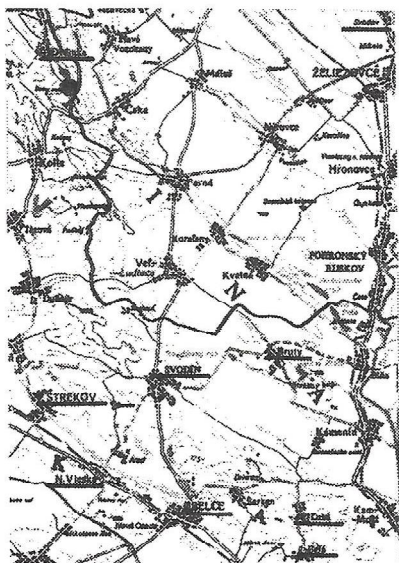
PETER BARTA

Obec Dedinka je známa najmä nálezom bohatej mohyly čakanskej kultúry (Paulík 1992, pozn.:1,5; Kustár 1999, dodatok 5,5).

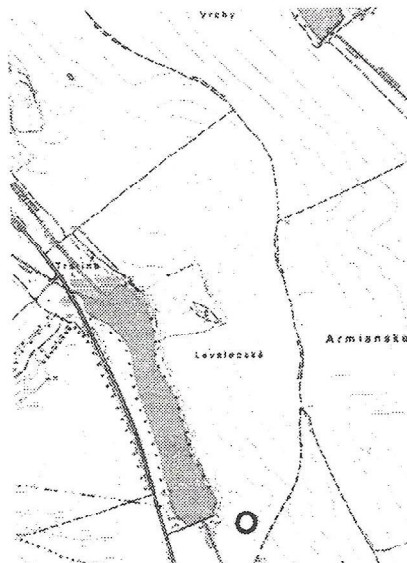
Výrazne patinovanú čepeľ našiel v roku 1995 na doteraz neznámej polohe Levedská I Marek Špaňo ktorý od polovice 90. rokov vykonáva v regióne systematický povrchový prieskum (pozri Kustár – Špaňo 1999; Barta, v tlači). Nachádzala sa bez sprievodnej keramiky, v tmavej hline, ktorá na poli vytvárala nepravidelnú škvrnu. Žiadne ďalšie nálezy sa zatiaľ nepodarilo získať z tejto polohy.

Opis čepele

Fragment obdĺnikovej čepele (max. dĺžka 47 mm, max. šírka 20 mm) lichobežníkovitého prierezu z tmavosivého pazúrika s bledosivými až bielymi zrnitými inklúziami. Hrany bazálu a celý ventrál sú bielopatinované, zvyšok povrchu

Obr. 1 Dedinka a niektoré mladopaleolitické lokality v regióne (podľa Barta 1961, 167, 169; 1965, 129; 1979, 10; 1987, 213)

Obr. 2 Dedinka, okr. Nové Zámky, poloha Levedská I, miesto nálezu čepele

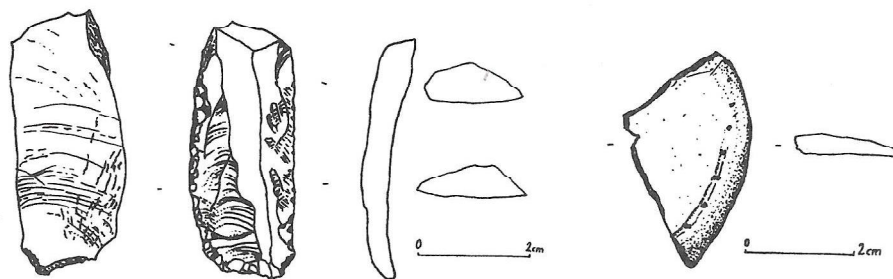
má sivobielu a sivomodrú patinu. Podľa smeru šírenia konchoidov a fisúr možno povedať, že os vzniku je vzhľadom na pracovnú os opačne orientovaná (Bárta 1965, 39–40); opis nálezu vychádza z osi vzniku (Absolon – Klíma 1977, 94).

Bazál je opracovaný dvoma druhmi retuše. Dorzálne prebieha strmá retuš. Nevytvára ostrie, lebo v strede a vpravo je vypracovaná ventrálna otupovacia retuš. Hrotitý výbežok v pravom úseku bazálu bol snáď pracovne využívaný, s ukončením jeho funkcie by mohlo súvisieť spomenuté otupenie, ktoré má rovnaký charakter ako otupenie distálne na ľavom boku čepele.

Drobnou strmou retušou je na ľavom boku vytvorené konvexné, mierne zaoblené ostrie, na pravom boku prebieha slabó konkávne, intencionálne neretušované ostrie so stopami po úžitkovej dorzoventrálnej retuši. Dorzálne sú na pravom boku, tesne nad ostrím úzke, jemné, šikmé, rovnobežné rýžky, pravdepodobne stopy po používaní dokladajúce smer vedenia rezu.

Distálne sa oba hoky čepele od proximálnych častí odlišujú. Ľavý bok je v dĺžke 11 mm intencionálne otupený. Na pravom boku je pokračovanie ostria v dĺžke 3,5 mm bez šikmých rovnobežných rýžiek a úžitkovej retuše. Mikroskopicky sa jeho priebeh v tejto časti, v dĺžke 2 mm, javil ako takmer rovná, miestami slabó a plynule zakrivená línia (zväčšenie 150-násobné, Reichert Wien No. 2522). Nepoužívaný úsek ostria na pravom boku a otupenie na ľavom boku distálne považujeme za indicie pre rukoväť (nášadec, omotanie kožou ...). Nepriamo by sa za ňu prihovárala subtilnosť aj v úplnosti zachovanej čepele. Jediné poškodenie predmetu predstavuje recentný (s ostrými hranami, nepatinovaný) priečny lom.

Nález môžeme považovať (Neustupný, 1986, 537) za nôž s dvoma ostriami, ktoré, podľa ich úpravy, neboli funkčne úplne totožné. Predtým, ako bol bazál otupený, možno aj tu existovala pracovná hrana.

Obr. 3. Dedinka, okr. Nové Zámky, pazúriková čepeľ

Vzhľadom na vypovedaciu hodnotu štiepaných artefaktov (Vencl 1998, 549) zo zberov (Vencl, 554, 555) pri datovaní čepele z Dedinky je potrebné sa zaoberať typom (Absolon – Klíma 1977, 94) artefaktu v rámci súborov industrií, surovinou a patinovaním, geochronológiou miesta nálezu a osídlením regiónu v mladom pleistocéne.

Nález predstavuje priečne retušovanú čepeľ s čiastočne otupeným bokom (Klíma 1956, 207). Čepele s otupeným bokom sú na západnom Slovensku, na Morave a v Sliezskeu jedným z kultúrne determinujúcich typov gravettienu (Bárta 1965, 56; 1967, 77; Svoboda a kol. 1994, 149; Svoboda – Klíma – Škrdla 1995, 291). Dôkladne vypracovaná okrajová retuš na ľavom boku pripomína nálezy z Pavlova II (Klíma 1976, tab. V) a práve tento druh úpravy okrajov čepele sa považuje za jednu z troch vlastností nástrojov pavlovienu (Svoboda 1996, 288–289). Analógie morfológických a typologických znakov noža z Dedinky sa najpočetnejšie objavujú v súboroch industrií mladého paleolitu. Za morfológicky veľmi blízku považujeme čepeľ z Dolních Věstoníc II (Svoboda 1990, obr. 5: 14). V mladších nálezoch sa čepele s otupeným bokom mikrolitizujú a ich podiel v celkovom množstve v súboroch štiepaných artefaktov klesá (pozri Hromada – Kozłowski a kol. 1995, 55, 89, 91; Bárta 1957, 25, 26; 1959, 242, 243; 1965, 159–162; Popelka 1991, 277–304; Kaczanowska 1994, 115–119; Kaczanowska – Kozłowski 1991, 74, 88; Cheben 1993, 442–446).

Podľa L. Illášovej je patinovaná čepeľ z Dedinky vyrobená z baltického pazúrika, hojne sa vyskytujúceho na západoslovenských gravettských lokalitách z báze spraši W3 (Bárta 1967, 77; 1987, 213; Hromada – Kozłowski a kol. 1995, 88). Keďže stupeň patinovania je výsledkom chemického pôsobenia mikroprostredia na artefakt v priebehu postdepozíčných procesov, patina samotná nemôže slúžiť ani len pre rámcové datovanie štiepanej industrie (Vencl 552, 553; Bárta 1959, 246). Avšak

v tomto prípade, v súvislosti s výsledkom morfológického rozboru nášho artefaktu a s datovaním analogických typov, sa patina javí ako ukazovateľ predholocénneho pôvodu.

Hoci nálezová pozícia čepele z Dedinky je veľmi pravdepodobne sekundárna (Bárta 1961, 169; 1970, 212), pôdne pomery miesta nálezu nevyklučujú datovanie do mladého paleolitu. Charakterizuje ich eróziou (Atlas SSR 1980, 76) spôsobené striedanie polôh hneozeme a jej podložínych horizontov, ojedinele mladopleistocénna spráš s cicvármí (Vaškovský a kol. 1982, 40; Atlas SSR 1980, 70–71).

Mlado- a neskoropaleolitické osídlenie regiónu ponúka možnosť vidieť čepeľ z Dedinky v kontexte lokalít na Pohronskej pahorkatine, ktorá bola spolu s Ipeľskou kotlinou v gravettiene husto osídlená, podobne ako celý juh stredného a juhovýchod západného Slovenska (Petrovský-Šichman 1961, mapa II, 155; Bárta – Petrovský-Šichman 1962, 308; Bárta: 1961, 167, 169; 1965, 121, 129, 132; 1978, 26; Bárta – Bánész 1971, 310).

Čepeľ z polohy Leveledská I v Dedinke naznačuje prítomnosť mladopaleolitického človeka, čím sa medzi takto datované náleziská v povodí pravobrežných prítokov dolného Hrona začleňuje nová lokalita. Negatívny výsledok jednorázovej špecializovanej prospekcie miesta nálezu 1 môže byť náhodný (Vencl 1998, 554) a vyžaduje opakovanie podobných zberových akcií (Vencl 1998, 555).

POZNÁMKY

¹ K výsledkom prieskumu zo 17.1.1999 pozri Barta 1999, nepubl., v tlači.

PodĎakovanie

Za láskavé odborné posúdenie jadra textu som vďakou zaviazaný PhDr. Jurajovi Bártovi, CSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra).

Za makroskopické určenie suroviny srdečne ďakujem RNDr. Ľudmile Illásovej, PhD. (Archeologický ústav SAV, Nitra).

Za konzultáciu a pripomienky k finálnej verzii textu srdečne ďakujem PhDr. Zdenkovi Farkašovi (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava).

LITERATÚRA

- ABSOLON, K. – KLÍMA, B. 1977: Předmostí. Ein Mammutjägerplatz in Mähren. Praha.
Atlas Slovenskej socialistickej republiky 1980, SAV, Bratislava.
- BÁRTA, J. 1957: Pleistocénne piesočné duny pri Seredi a ich paleolitické a mezolitické osídlenie. SIA V, 1, s. 5–72.
- BÁRTA, J. 1959: Mezolitické a neolitické kamenné nástroje z dún „Vršky“ pri Dolnej Strede. SIA VII, 2, s. 241–259.
- BÁRTA, J. 1961: Nové poznatky o paleolitickom osídlení južného Slovenska. Anthropos 14, Symposium, Brno, s. 167–171.
- BÁRTA, J. 1965: Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava.
- BÁRTA, J. 1967: Stratigraphische Übersicht der paläolithischen Funde in der Westslowakei. Quartär 18, s. 57–80.
- BÁRTA, J. 1970: Zur Problematik der Gravettezeitlichen Besiedlung der Slowakei. SIA XVIII, 2, 1970, 207–215.
- BÁRTA, J. 1978: Staršia a stredná doba kamenná. In: Tibenský, Ján (zost.): Slovensko. Dejiny. Druhé prepracované vydanie. Obzor, Bratislava, s. 9–28.
- BÁRTA, J. 1979: K problematike proveniencie surovín na výrobu štiepanej kamennej industrie v paleolite Slovenska. SIA XXVII, 1, s. 5–13.
- BÁRTA, J. 1987: Prínos nových poznatkov slovenskej archeológie ku stratigrafii pleistocénu a starého holocénu. Sborník geologických vied, Antropozoikum 18, Praha, s. 203–228.
- BÁRTA, J. – BÁNESZ, L. 1971: Výskum staršej a strednej doby kamennej na Slovensku. SIA XIX, 2, s. 291–317.
- BÁRTA, J. – PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A. 1962: Paleolitické nálezy z Ipeľskej kotliny. AR XIV, s. 297–308.
- BARTA, P. 1999, nep. : Pazúriková čepeľ a ďalšie nálezy z Dedinky, okr. Nové Zámky, poloha Leveledská I, II. Správa o výsledkoch povrchového prieskumu. Nálezová správa 14052/99 uložená v Archeologickom ústave SAV v Nitre.
- BARTA, P., v tlači: Pazúriková čepeľ a ďalšie nálezy z Dedinky, okr. Nové Zámky, poloha Leveledská I, II. In: AVANS v roku 1998.

- HROMADA, J. – KOZŁOWSKI, J. 1995: Complex of Upper Palaeolithic Sites Near Moravany, Western Slovakia. Vol. I Moravany Žakovská (Excavations 1991–1992). Kraków.
- CHEBEN, I. 1993: Spaltindustrie auf Kreisanlagen der Lengyel-Kultur in der Südwestslowakei. In: Actes du XIIe Congres International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques 2, Bratislava 1–7 Septembre 1991, Bratislava, s. 442–446.
- KACZANOWSKA, M. 1994: Erwägungen über die Spaltindustrie aus Štúrovo. In: Pavúk, J.: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra, s. 115–119.
- KACZANOWSKA, M. – KOZŁOWSKI, J. 1991: Spaltindustrie der Lengyel-Kultur aus Svodín, Slowakei. Universitas Iagellonica Acta Scientiarum Littarrumque MXIV, Schedae archaeologicae, Fasciculus L, Warszawa – Kraków.
- KLÍMA, B. 1956: Statistická metoda – pomůcka při hodnocení paleolitických kamenných industrií. Návrh české terminologie mladopaleolitických kamenných nástrojů. Pam. arch. XLVII, 2, s. 193–209.
- KLÍMA, B. 1976: Die paläolithische Station Pavlov II. Přírodovědné práce ústavů ČSAV v Brně. Acta Sc. Nat. Brno, Praha.
- KUSTÁR, R. 1999, nep.: Podobnosti a odlišnosti kultúrneho vývoja na území juhozápadného Slovenska a severného Zadunajska na počiatku mladšej bronzovej doby – rozšírenie čakanskej kultúry. Diplomová práca, Katedra archeológie FFUK v Bratislave.
- KUSTÁR, R. – ŠPAŇO, M. 1999: Zberové nálezy z Farnej (okr. Levice). IN: AVANS v roku 1997, Nitra, s. 98–99.
- NEUSTUPNÝ, E. 1986: Nástin archeologické metody. AR XXXVIII, s. 525–549.
- PAULÍK, J. 1992: Osada čakanskej kultúry v Dedinke. Zborník SNM LXXXVI, Archeológia, 2, s. 45–66.
- PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A. 1961: Archeologický prieskum stredného Poipolia roku 1955. ŠZ 7, Nitra.
- POPELKA, M. 1991: Chipped stone industry. 277–304 In: Pavlů, I. – Rulf, J.: Stone industry from the Neolithic site of Bylany. Pam. arch. LXXXII, 2, s. 277–365.
- SVOBODA, J. 1990: Sidelní celek LP/1-4 v Dolních Věstonicích. In: Pravěk a slovanské osídlení Moravy, Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka. Brno, s. 15–25.
- SVOBODA, J. a kol. 1994: Palcolit Moravy a Slezska. Dolnověstonické studie, Svazek 1, Brno.
- SVOBODA, J. (ed.) 1996: Paleolithic in the Middle Danube Region. Anniversary Volume to Bohuslav Klíma. Spisy Archeologického ústavu AV ČR v Brně, Svazek 5, Brno.
- SVOBODA, J. – KLÍMA, B. – ŠKRDLA, P. 1995: The Gravettian Project: Activities during 1991 – 1994 Period. AR XLVII, s. 279–300.
- VÁŠKOVSKÝ, I. a kol. 1982: Vysvetlivky ku geologickej mape juhovýchodnej časti Podunajskej nížiny. Bratislava.
- VENCL, S. 1998: Možnosti a meze kulturní determinace nálezů štipaných artefaktů v rámci projektů ALRNB. AR L, 3, s. 545–556

EINE FEUERSTEINKLINGE AUS DEDINKA, KR. NOVÉ ZÁMKY

PETER BARTA

Im Jahre 1995 wurde durch die Oberflächenuntersuchung eines Amateurarchäologen in der Gemeinde Dedinka, Kr. Nové Zámky, Lage „Leveledská I“, eine stark patinierte Klinge gefunden. Es handelt sich um ein einzigartiges, morphologisch ausdrucksvolles, aus dem baltischen Feuerstein hergestelltes Artefakt (die Bestimmung von Dr. Ludmila Illášová aus dem Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra), das eine zweischneidige Klinge mit gestumpfter Basis und teilweise gestumpfter Seite darstellt. Die Wiederholungserforschung hat vorläufig keine weiteren Funde von Spaltindustrie gebracht.

Die typologisch-morphologischen Analogien zu der Klinge kommen im Rahmen der jungpaläolithischen Fundkomplexe vor, was zusammen mit der Oberflächenpatina, der pedologischen Situation dieser Fundstelle sowie mit der dichten jung- und spätpaläolithischen Besiedlung dieses Teiles der Slowakei den betroffenen Fund ins Jungpaläolithikum einsetzt.

Die Klinge bezeugt die Anwesenheit vom jungpaläolithischen Menschen auf heutigem Katastralgebiet einer Gemeinde, die hauptsächlich aufgrund des gefundenen reichen Hügelgrabes der Čaka-Kultur berühmt wurde.